

עלון בני דוד – פרשת נשא
על חריגים, עשירים ועניים
 הרב נתנאל אלישיב

כבר עמדנו על כך שספר 'במדבר' הוא ספר הדרך, בו מתואר איך ההנהגה האלוקית מקיפה גם את כל הסיטואציות הרבות בחיים שהן בבחינת 'דרך', בחיי היחיד ובחיי הכלל. בכך התורה מלמדת אותנו לא להיבהל מבעיות, אלא להפשיל שרוולים ולהשקיע בפתרונות. הנוצרים סבורים שהעולם הזה כל כך רקוב, עד שרק התערבות חיצונית יכולה להושיע אותו. כל בני האדם טמאים כתוצאה מן ה"חטא הקדמון", ועל כן כולם לגיהנום, צדיקים כרשעים, מלבד מי שנושע הודות להשתייכותו לכנסייה. לא כך דרכה של תורת ישראל. אמנם אנחנו מודעים לקלקולים הרבים שמוטמעים עמוק בעולם, ובכל זאת, התורה מלמדת אותנו שאין להתייאש, ושבאמצעות עבודה ממושכת ואמיתית, ניתן להתרומם ולהתעלות, ולהגיע לחיי דבקות וטהרה, דרך העולם הזה עצמו, ולא מתוך בריחה ממנו.

על רקע זה יש להבין בפרשתנו את ההתמקדות של התורה בטיפול בחריגים.

חריגים יש לשני הכיוונים, לכיוון הטומאה ולכיוון הקדושה.

לכיוון הטומאה – הצרוע, הזב והטמא לנפש, גם הגזלן והנשבע לשקר, וכמובן האישה הסוטה, כשלפעמים הבעיה אינה האישה, אלא בעלה, ומכל מקום, שלום הבית מופר.

ולכיוון הקדושה – הנזיר.

התורה מדריכה אותנו איך לטפל בכל המצבים הללו, גם כשכרוכה בכך אי נעימות. המגמה היא תמיד תיקון והשבת החריג לדרך המלך בחיים. השבת הטמא לטהרותו, הגזלן לישרותו וכשרותו והשבת שלום הבית. זאת תוך מתן אפשרות לחריגים לצד הקדושה לבטא את ייחודם, בהוספת קדושה ופרישות על מה שמקובל בכל ישראל.

האמת היא שהחריגים בחברה אינם כל כך חריגים כמו שאולי היינו רוצים לחשוב. בספר האבחון המקצועי של עולם הפסיכולוגיה (ה-DSM) מתוארת קשת רחבה מאוד של הפרעות נפשיות. לצד תיאור תסמיני התופעה מופיעה גם תפוצת ההפרעה באוכלוסייה. במקרים רבים, התפוצה נעה בין 2% ל-3%. זהו מיעוט קטן באוכלוסייה, אולם כשמביאים בחשבון שיש כל כך הרבה הפרעות, וכשמבינים שאין זה סביר שאותם אנשים לוקים בכל התסמינים, מבינים שאחוזים גבוהים למדי של האוכלוסייה סובלים מהפרעה כזאת או אחרת.

החברה האנושית דומה לים.

על פני השטח הכול נראה די אחיד וסטטי, במיוחד כשמתבוננים מרחוק, אבל למעשה, מתחת למים חבוי עולם ומלואו, עם עוצמות אדירות. ראוי אפוא שנרגיל את עצמנו להתבונן על הזולת בחמלה, ולצאת מתוך הנחה שגם אם הוא מציג חזות רגועה ושלווה, הרי שבתוך נבכי נפשו – לא קל לו. כשמתבוננים כך על הזולת, נוטים פחות לדון אותו ויותר לפתוח את הלב כדי לסייע לו. בני האדם הם שבריריים יותר ממה שהם מראים, ועל כן קל לפגוע בהם גם ללא כוונה זדונית בעליל. לעולם אין לדעת היכן מצויה נקודת החולשה של הזולת, אותה לעתים קרובות הוא מנסה להסתיר בכל דרך.

כשם שיש להרחיב את מושג החריגות, כך יש לנהוג ביחס למונחים עושר ועוני. במסכת בבא-בתרא (יא) מסופר על אחד המפגשים בין רבי עקיבא לבין טורנוסורפוס הרשע:

וזו שאלה שאל טורנוסורפוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה

אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצולו אנו בהן מדינה של גיהנם.

התפיסה הרומאית שוללת חסד וצדקה, כי היא מסוגלת אמנם להכיר בכך שיש כוח עליון במציאות, אולם היא אינה מבינה שני דברים יסודיים שהנם יסודות באמונת ישראל:

1. אלוהים הוא לא רק "חזק" אלא הוא קודם כל טוב, ועל כן הוא חפץ במילוי כל חסרונות העולם.

2. האדם הוא שותף לקדוש ברוך הוא בהבאת הטוב לעולם, ועל כן הקדוש ברוך הוא הותר בעולמו חסרונות, וכך יוכל האדם להיות שותף במעשה בראשית על ידי מילוי חסרונות אלו.

רבי עקיבא מסביר לטורנוסורפוס שהקדוש ברוך הוא יצר את העולם באופן כזה שבכל מצב שלא יהיה, תופעת העוני לא תיכחד, וזאת כדי שבעלי היכולת יינצלו מן הגיהנום בזכות העזרה לעניים. ושמעתי מהרב שלמה אבינר שליט"א, לפני שנים רבות, ביאור חד ויפה לדברי רבי עקיבא – הגיהנום האמור

כאן אינו בהכרח אחר המוות, אלא כבר העולם הזה, בשעה שאין בו את הערך הנשגב של עזרה לזולת, הוא בבחינת גיהנום!

מכל מקום, מונחי העושר והעוני אינם צריכים להצטמצם לתחום הכלכלי בלבד. הגמרא, לדוגמה, מזכירה גם את המונח של 'עניות דתורה' (קידושין מט ב). וכן יש אדם בעל ממון רב, אולם הוא סובל מעוני חברתי – אין לו ידידים אמיתיים, והוא מתקשה לתת אמון במי שמבקשים להתחבר אליו, מתוך חשד שנתנו את עיניהם בממונו. ניתן לתת לאדם כזה 'צדקה' באמצעות יצירת חברות אמת עמו, שאין בה ציפיה לקבלת תמורה. וכן הדבר בכל תחום ותחום. כל בני האדם עשירים הם ועניים הם בו-זמנית. עשירים בכשרונות מסוימים, ועניים בתחומים אחרים.

רק מתוך הקשבה אמיתית לזולת נגלה במה הם עשירים מאתנו, וממילא יכולים להיות לנו לעזר בתחום זה, ובמה הם עניים, וממילא אנו מצויים לגמול עמם חסד ולסייע להם להתגבר.

יכולה חברה שלמה להיות עסוקה בגמילות חסדים ובמילוי חסרונות הזולת, ובכך נהיה ראויים לברכת הכהנים המופיעה אף היא בפרשתנו (במדבר ו כב-כז), ולכל הברכות כולן.